Stołyhwo, Kazimierz

Dr. Juljan Talko-Hryncewicz : notatka bio-bibliograficzna

Światowit 8, 124-130

1907

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MUZEUM HISTORII POLSKI

Dr. Juljan Talko-Hryncewicz.

(Notatka bio-bibliograficzna) [1]).

W roku bieżącym zaświtała nadzieja lepszych czasów dla antropologii w Krakowie, posiadającego w tym względzie świetne tradycye działalności Prof. I. Kopernickiego i J. Majera.

Od czasu ich śmierci jednak datuje się dla Krakowa okres zastoju. Dopiero obecnie, gdy znakomity nasz uczony, Dr. Juljan Talko-Hryncewicz został mianowany profesorem nadzwyczajnym antropologii na Uniwersytecie krakowskim, spodziewać się możemy wskrzeszenia dawnych tradycyi, o ile naturalnie nie staną temu na przeszkodzie względy natury ubocznej, niezależne od przedstawiciela danej gałęzi wiedzy.

Dr. Juljan Talko-Hryncewicz urodził się w r. 1850 na Litwie, w Rukszanach, pow. Kowieńskiego. Nauki lekarskie pobierał w Akademii medyko-chirurgicznej w Petersburgu i na Uniwersytecie kijowskim, który ukończył w 1876 r. Rok następny spędził w Paryżu i Wiedniu, studyując przeważnie położnictwo i choroby kobiece. Jednocześnie uczęszczał na wykłady antropologii, prowadzone przez Pawła Broca i innych profesorów w paryskiej szkole antropologicznej, i od czasu tego datuje się zainteresowanie Talko-Hryncewicza badaniami nad człowiekiem.

Po powrocie z zagranicy osiadł on jako lekarz wolnopraktykujący w Zwinogródce, gdzie przemieszkiwał aż do r. 1891-go. Podczas lat pierwszych praktyki lekarskiej Talko-Hryncewicz był gorliwym współpracownikiem ówczesnego ruchu lekarskiego, ogłaszając szereg spostrzeżeń, przeważnie z zakresu położnictwa i chorób kobiecych, oraz artykuły dotyczące medycyny społecznej. Prace te umieszczał w „Gazecie lekarskiej“, „Medycynie“, „Przeglądzie lekarskim“ i w czasopismach lekarskich rosyjskich. Ruchliwa natura Talko-Hryncewicza narazie skierowywała jego działalność w najrozmaitszych kierunkach; mianowicie pisywał on w owym czasie artykuły treści politycznej i korespondencye do „Kraju,“ „Nowin“, „Prawdy“, „Chwili“, „Ga-

[1]) Z powodu mianowania na stanowisko profesora antropologii w Uniwersytecie krakowskim.

zety Warszawskiej", „Przeglądu Tygodniowego", i innych czasopism, które podpisywał pseudonimem „Jan Iłgowski". Próbował również swych sił na polu beletrystycznem. Napisał więc parę powieści, np. „Z przełomu", kilka nowel i opowiadań historycznych, z których najlepszą jest „Ostatnia Starościna Zwinogródzka"—monografia tego miasta.

W „Słowniku geograficznym" umieścił Talko-Hryncewicz szereg monografij dotyczących Ukrainy i niektórych miejscowości Litwy.

Stopniowo działalność Talko-Hryncewicza poczęła ześrodkowywać się w dziedzinie antropologii. Pierwszą pracę w tym zakresie p. t. „Spostrzeżenia objawów fizyologicznych życia płciowego u mieszkanek powiatu Zwinogródzkiego i okolic do niego przyległych", ogłosił Talko-Hryncewicz w „Zbiorze Wiadomości do antropologii krajowej" T. X. Kraków 1886 r. Następnie w 1888 r. ogłosił „Trwałość życia ludzkiego w pow. Zwinogródzkim gub. Kijowskiej" (obliczona na zasadzie ksiąg metrycznych o śmierci za lat 26 1860—1886 r.).

W r. 1888—9 Talko Hryncewicz wspólnie z Godfrydem Ossowskim prowadził poszukiwania archeologiczne na Ukrainie i zbadał pod względem antropologicznym wydobyte szkielety ludzkie. Niezmiernie cenne wykopaliska z kurhanu scytyjskiego w Ryżanówce, wydobyte w 1887 r. ofiarował Talko-Hryncewicz do zbiorów Akademii Umiejętności w Krakowie. Dar ten naraził ofiarodawcę na wiele przykrości ze strony władz miejscowych i na kilkoletnie procesy. Godfryd Ossowski zaś, który wywiózł skarb ryżanowski do Krakowa — w przeciągu lat kilku nie mógł z tego powodu przyjeżdżać do Rosyi.

W tym okresie czasu Komisya antropologiczna Akademii Umiejętności w Krakowie, w dowód uznania swego dla działalności naukowej Talko-Hryncewicza, wybrała go na swego członka.

W r. 1890 wydrukował w „Zbiorze wiadomości do antropologii krajowej" T. XIV „Charakterystykę fizyczną ludu ukraińskiego" opartą na przeszło tysiącu pomiarów. Była to wówczas zaledwie druga praca antropologiczna, dotycząca badania ludzi żywych — ogłoszona w języku polskim; pierwszą były znane badania Majera i Kopernickiego nad ludnością Galicyi.

Prof. Kopernicki w czasach tych zachęcał usilnie Talko-Hryncewicza do doktoryzowania się w Krakowie i habilitacyi na stanowisko docenta antropologii, sam bowiem czując upadek sił, starganych nadmierną pracą i walką z nieprzyjaznym stosunkiem niektórych sfer krakowskich, zamierzał się usunąć z katedry, ofiarowując bogate swe zbiory i cenny księgozbiór,— plon całego życia, Uniwersytetowi Jagiellońskiemu—z warunkiem utworzenia stałej katedry, oraz Instytutu antropologicznego. Projekt Kopernickiego nie doszedł jednakże odrazu do skutku, myśl bowiem utworzenia stałej katedry antropologii nie została urzeczywistniona z powodu oporu w tym względzie ministeryum oświaty w Wiedniu. Z tego powodu zbiory Kopernickiego pozostają dotychczas złożone i opieczętowane w pakach, oczekując chwili, gdy

utworzony zostanie w Krakowie Instytut antropologiczny, w którym mają być umieszczone.

Dr. Talko-Hryncewicz, będąc wówczas zaabsorbowany sprawami natury osobistej, nie mógł się podjąć spełnienia uciążliwej i niezabezpieczonej pod względem materyalnym misyi naukowej, przeznaczonej mu przez Kopernickiego; postanowił tedy wyjechać na daleki wschód, łącząc zajęcia lekarza praktykującego z pracą naukową.

Przed wyjazdem w odległe kraje, pragnąc, ażeby Krakowska Akademia Umiejętności zapoczątkowała badanie nad ludnością naszego kraju i nie dała się pod tym względem wyprzedzić cudzoziemcom, Talko-Hryncewicz zaofiarował Akademii Umiejętności w tym celu swój czas i pracę.

Sprawa była bardzo pilna, ponieważ już wówczas ukazywać się zaczęły dyssertacye doktorskie, poświęcone tym kwestyom, pod redakcyą Prof. Stiedy w Dorpacie. Dr. Diebold np. zbadał Ukraińców z powiatu humańskiego.

Dzięki poparciu Kopernickiego Akademia Umiejętności poleciła w r. 1891 Talko-Hryncewiczowi zbadanie pod względem antropologicznym ludów pasu zachodniego w Cesarstwie rosyjskiem.

Przeprowadzenie tych badań naraziło Talko-Hryncewicza na wiele nieprzyjemności ze strony władz miejscowych. Pomimo bowiem, że rosyjskie Towarzystwa antropologiczne przy Uniwersytecie i Akademii w Petersburgu, jak również Towarzystwo miłośników przyrody, antropologii i etnografii w Moskwie, których członkiem był Talko-Hryncewicz, gorąco zainteresowały się jego projektem, lecz żadne z nich nie nadesłało na termin potrzebnych urzędowych poleceń do przeprowadzenia badań.

Brak tych poleceń obudził nieufność władz miejscowych, które powzięły przekonanie, że Dr. Talko-Hryncewicz jest ajentem austryackim, który mierzy naród w celu rekrutacyi. Czujność taką władz miejscowych spowodował nadchodzący dzień 3-go maja, oraz jubileusz stulecia rozbioru Polski.

Z rozporządzenia jenerał gubernatora wileńskiego rozesłano do gubernatorów długie cyrkularze, opisujące wygląd Talko-Hryncewicza, wraz z rozkazem do policyi—ujęcia go.

Z tego względu musiał on mylić kroki śledzących za nim prystawów i władz gminnych i wyjechawszy w pierwszych dniach marca z Kijowa, — przewędrował bądź koleją, bądź wózkiem w ciągu 4-ch miesięcy przestrzeń— od Dniepru aż po Niemen i Bałtyk i od Dźwiny zachodniej po Bug i Narew, prowadząc badania antropologiczne.

W ciągu tej wędrówki naukowej Talko-Hryncewicz zbadał kilka tysięcy osobników różnych narodowości i zgromadził w ten sposób spory materyał do przyszłych prac swoich.

W r. 1892 Talko-Hryncewicz zapoznał się w Petersburgu z Aleksandrem Despotą-Zenowiczem, jednym z wybitniejszych naszych rodaków, który pomimo świetnej karyery urzędniczej, w czasach dla nas najkrytyczniejszych podkreślał wszędzie swoje pochodzenie i przekonania.

Zenowicz wskazał Talko-Hryncewiczowi Troickosawsk v. Kiachtę położone na granicy Mongolii, jako na miejsce, najbardziej odpowiednie do badań antropologicznych. W mieście tem otrzymał Talko-Hryncewicz posadę lekarza okręgowego, a stosunki obszerne Zenowicza z Syberyą ułatwiły wielce pierwsze kroki naszego uczonego na obcym terenie.

Na wiosnę więc 1892 r. opuścił Talko-Hryncewicz kraj rodzinny, żegnany serdecznemi słowy Kopernickiego, kreślonemi na kilka dni przed śmiercią drżącą już ręką; błogosławieństwem Elizy Orzeszkowej, oraz smutnym listem Dr. Antoniego Józefa Rollego, który pisał, że ostatni żołnierze opuszczają obronne placówki kresowe.

W Troickosawsku otwarły się przed Talko-Hryncewiczem nowe widnokręgi; rozpoczął tam pracę na terenie przez nikogo jeszcze nietkniętym i obiecującym obfite plony. Pozostawiony najzupełniej własnym siłom, oddalony o tysiące wiorst od wszelkich kulturalnych ognisk, nie tylko, że przeprowadził tam cały szereg niezmiernie cennych badań naukowych, lecz potrafił stworzyć środowisko odpowiednie, oraz poważną Instytucyę naukową. Świadczy to o naturze twórczej, która go wszędzie popychała do czynu, mającego na celu dobro tego ogółu—wśród którego przebywał.

Podczas pobytu na Syberyi T.-H. oprócz spełniania obowiązków urzędnika—lekarza praktykującego, zgromadził i zbadał ogrom materyału naukowego—z okolic otaczających miejsce jego pobytu, oraz opracowywał stopniowo te materyały, które przywiózł z kraju.

W tym okresie czasu ukazały się przeważnie w wydawnictwach Akademii Umiejętności w Krakowie następujące jego prace:

w r. 1892. Charakterystyka fizyczna ludności żydowskiej Litwy i Rusi.
1893. Medycyna na Rusi Południowej (materyały do tej pracy zostały zebrane przez autora jeszcze w czasie jego pobytu w Zwinogródce).
1893. Charakterystyka fizyczna ludów Litwy i Rusi.
1895. Charakterystyka fizyczna ludności Podola.
1897. Szlachta ukraińska.
1898 — 9. Materyały do paleoetnologii mogił Azyi wschodniej. Cz. I i II.
1899. Przyczynek do poznania świata kurhanowego Ukrainy.
1903. Karaimi v. Karaici litewscy.
1903. O domniemanych czaszkach Krzywiczan.
1907. Muślimowie czyli t. z. Tatarzy litewscy.
1907. Mieszkańcy Wilna z drugiej połowy XVI i początków XVII stulecia.
1908. Dzieci ukraińskie i żydowskie. Studyum antropologiczne.
1908. Kilka słów w kwestyi czaszek pochodzących z epoki scytyjsko-sarmackiej i o spotykanych w okresie historycznym kształtach pokrewnych z H. primigenius. (Światowit T. VIII).

Oprócz tego w języku rosyjskim ogłosił Talko-Hryncewicz prace następujące:

w r. 1890. O znaczeniu kołtuna. (Dniewnik Antropolog. Otdzieła. Moskwa VIII—IX).
1909. Starożytni mieszkańcy Azyi środkowej. (Ruskij antropolog. Żurnał).
1900. Polska literatura antropologiczna (tamże).
1901. Polacy (tamże).
1902. Przyczynek do antropologii Mongolii i Zabajkala (tamże).
1903. Tatarzy kazańscy (tamże).
1905. Starożytne pomniki Zabajkala zachodniego. (Wydawnictwo Moskiewskiego Towarzystwa archeologicznego).
1908. Przyczynek do charakterystyki fizycznej starożytnych Słowian wschodnich. (Sbornik po Sławianowiedii).

Talko-Hryncewicz był jednym z inicyatorów założenia w Troickosawsku w 1894 r. oddziału Cesarskiego Towarzystwa Geograficznego i w przeciągu lat czternastu (1894—1908) pozostawał na stanowisku kierownika tego Towarzystwa, ogłaszając w jego wydawnictwach swoje cenne prace. Talko-Hryncewicz przyczynił się również do założenia i rozwoju w Troickosawsku Muzeum, mającego na celu gromadzenie zbiorów przyrodniczych, oraz okazów kultu z krainy Zabajkalskiej i sąsiednich ziem Mongolii, a poczęści także z Chin i Japonii. Muzeum to posiada obecnie około 20 tysięcy okazów i pod względem wartości naukowej zajmuje stanowisko pierwszorzędne wśród Muzeów syberyjskich. Bardzo pomocnym Talko-Hryncewiczowi przy urządzeniu Muzeum w Troickosawsku był nasz rodak, p. Władysław Molleson (synowiec bohatera 3-ej części „Dziadów"), zmarły przedwcześnie przed kilku laty. Po śmierci Mollesona wdowa po nim, również doskonała znawczyni miejscowej fauny ornitologicznej, objęła po mężu stanowisko kustoszki Muzeum. Biblioteka tej instytucyi składa się już z 7,000 tomów dzieł naukowych, treści przeważnie przyrodniczej i geograficznej, i pozostaje w stosunkach wymiennych ze 140 towarzystwami i instytucyami naukowemi, zarówno w Rosyi, jak zagranicą. Przy oddziale geograficznym w Troickosawsku istnieje również stacya meteorologiczna, notująca zarazem spostrzeżenia nad trzęsieniami ziemi.

Oddział geograficzny w Troickosawsku spełniał więc przez lat wiele rolę stacyi naukowej na Dalekim Wschodzie i był uprzejmym pośrednikiem dla wielu uczonych z licznych ekspedycyi naukowych, mających na celu poznanie Chin i Azyi środkowej. Oby i po ustąpieniu Talko-Hryncewicza Instytucya ta potrafiła utrzymać się na tym poziomie, na jakim postawił ją jej założycieI i dotychczasowy kierownik; oby i nadal spełniała swe cywilizacyjne zadanie.

Prace Talko-Hryncewicza, w zakresie badań nad ludami i ziemią wschodnio-syberyjską, ogłoszone w wydawnictwach Oddziału Towarzystwa Geograficznego w Troickosawsku, są następujące:

w r. 1894. Zarys etnograficzny o starowierach siemiejskich,—wychodźcach z Polski w końcu XVIII stulecia.
1894. O kościach ludzkich znajdowanych w okolicach Ust'-Kiachty.
1895. Przypadek wrodzonej deformacyi czaszki.
1896—1901. Materyały do paletnologii Zabajkala. Badania mogił przedhistorycznych i pomiary znalezionych w nich kości.
1897. Klimat Troickosawska — Kiachty. (Praca ta w obszerniejszem wydaniu ogłoszona została w: „Pracach I wszechrosyjskiego zjazdu działaczy w zakresie klimatologii, hydrologii i balneologii).
1897. Długość życia ludzkiego w Zabajkalu.
1897. Przyczynek do antropologii Wielkorusów staroobrzędowców w Zabajkalu.
1898. Sudżińskie cmentarzysko przedhistoryczne w dolinie Ilmowej.
1899. Notatki antropologiczne o Chińczykach północnych.
1899. Autochtoni Azyi środkowej.
1901. Badania nad poziomem wody podskórnej w Troickosawsku.
1902. Ludy Azyi środkowej. (Mongołowie, Burjaci i Tunguzi).
1903. Przyczynek do fizyologii życia płciowego kobiet w krainie zabajkalskiej.
1904. Jamarówka jako stacya lecznicza dla Syberyi Wschodniej.
1905. Przyczynek do antropologii Tunguzów. Chamnegani Irojscy.
1906. Niektóre szczegóły co do mózgu u mieszkańców Zabajkala.

Oprócz tego ogłosił T.-H. cały szereg pomniejszych komunikatów zarówno w wydawnictwach Oddziału Towarzystwa Geograficznego w Troickosawsku, jak w rozmaitych czasopismach lekarskich.

Tak się przedstawiają wyniki pracy naszego uczonego, który pełen zapału, krocząc szlakami nowemi, dostarczył nauce wielu nowych zupełnie faktów. Kroczył on samodzielnie, bo stać go było na to.

Wyniki osiągnięte przez Talko-Hryncewicza świadczą najwyraźniej o tem, że nie szkoła, lecz zapał i wytrwałość, umysł twórczy, jasny i krytyczny składają się na istotę prawdziwego uczonego.

Wybitna działalność naukowa i społeczna Talko-Hryncewicza zyskała uznanie ze strony społeczeństw, wśród których pracował i w r. 1898 Towarzystwo miłośników przyrody, antropologii i etnografii w Moskwie przyznało mu za prace naukowe dokonane w Rosyi Zachodniej nagrodę im. Wielkiego Ks. Sergiusza Aleksandrowicza. W r. 1900 to samo Towarzystwo mianowało Talko-Hryncewicza członkiem niezbędnym (niepremiennyj czlen), a w 1902-im roku przyznało mu wielki medal złoty i nagrodę imienia Razćwietowa.

W tym samym roku Talko-Hryncewicz został mianowany członkiem korespondentem międzynarodowego Komitetu rosyjskiego dla badań Azyi środkowej i wschodniej. Komitetowi temu zaproponował on przeprowadzenie badań archeologicznych i ułożenie mapy zabytków Zabajkala wschodniego,

aż do granic Mandżuryi, podobnie jak to już uczynił dla Zabajkala zachodniego. Otrzymał nawet w tym celu delegacyę, lecz badań tych nie mógł doprowadzić do skutku. W r. 1903 wybrany został na członka korespondenta Akademii Umiejętności w Krakowie. W r. 1904 Cesarskie Towarzystwo Geograficzne rosyjskie przyznało mu wielki medal złoty za badania na Wschodzie Syberyi.

Oprócz tego jest Talko-Hryncewicz członkiem korespondentem Cesarskiego rosyjskiego Towarzystwa Geograficznego; Towarzystw Antropologicznych przy Akademii wojskowo-lekarskiej w Petersburgu i przy Uniwersytecie Petersburskim, Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie, Czesko-Słowiańskiego Muzeum w Pradze i Towarzystw lekarskich w Wilnie, Krasnojarsku, Irkucku i w Czycie.

Wreszcie dnia 1-go października r. 1908 nasz znakomity uczony został mianowany profesorem nadzwyczajnym antropologii na Uniwersytecie w Krakowie.

Nareszcie więc po szeregu lat zaczyna być wykonywany przez Wszechnicę Jagiellońską testament śp. Prof. I. Kopernickiego, nareszcie rodzi się nadzieja stworzenia Instytutu antropologicznego w Krakowie. Powołanie Dr. J. Talko-Hryncewicza na następcę po Kopernickim, na dziedzica bogatej po nim puścizny jest wyborem najbardziej trafnym i słusznym zarówno ze względu na wartość znakomitych jego prac, jak też i ze względu na to, że ten, kto potrafił na dalekim Wschodzie, wśród otoczenia obcego i nizkiej kultury, stworzyć imponującą zakresem i jakością prac Instytucyę naukową, ten napewno i wśród społeczeństwa własnego zdoła to samo uczynić.

Niechże tylko społeczeństwo, wśród którego pracować będzie teraz Talko-Hryncewicz, potrafi ocenić jego zasługi, niech mu będą pomocne w dalszych jego usiłowaniach, skierowanych ku osiągnięciu dobra dla tegoż samego społeczeństwa.

Ciesząc się niezmiernie z pomyślnego zwrotu warunków dla antropologii w Krakowie, korzystam ze sposobności, by w imieniu Redakcyi „Światowita“ i „Pracowni Antropologicznej“ przy Muzeum P. i R. w Warszawie,— złożyć znakomitemu naszemu badaczowi hołd uznania dla ogromu Jego pracy i najszczersze życzenia najdłuższego i pomyślnego działania na niwie ojczystej.

K. Stołyhwo.